

„O ESPEDIȚIE ROMÂNĂ ÎN AFRICA”

Petre COLĂCEL¹

ABSTRACT: The present paper aims to bring in attention the importance of the work written by Dimitrie Ghika-Comănești *A Romanian expedition in Africa*. This work has both scientific and literary value, not only for the citizens of Comănești, but for our culture. That's why, it ends with the recommendation to be re-published nowadays, being an important masterpiece of the great Romanian explorers Dimitrie and Nicolae Ghika-Comănești.

KEYWORDS: expedition, value, information, science, re-publishing

În șirul consistent de călători și exploratori români remarcați pentru semnificația științifică ori literară a călătoriilor, ineditul experiențelor și contribuția românească la patrimoniul de valori materiale și spirituale ale civilizației, numele lui Dimitrie și Nicolae Ghika-Comănești sunt nedrept de puțin frecventate de lucrări de specialitate din domeniu.

În 1897 apărea la Stabilimentul Grafic I. V. Socecu, în București, cartea *O expediție română în Africa* de Dimitrie N. Ghika (Comănești), oferind cititorilor, după pagina de gardă și înainte de cea de titlu, două fotografii limpezi, cu profiluri plăcute privirii, realizate în atelierul Max Jaffé, din Viena.

Este, din câte ne-a îngăduit accesul la informație, singura ediție a acestei lucrări. Și au trecut 115 ani...

Despre cei doi și cartea lor se face vorbire în puține locuri. Cea mai generoasă și documentată prezentare o face Valentin Borda în lucrarea sa *Călători și exploratori români*².

*Mic dicționar enciclopedic*³ oferă – în mulțimea de Ghiculești prezentați la p. 729 – un titlu aparte: „*Ghika-Comănești, Dimitrie (1940-?)*”, călător și explorator român. Împreună cu fiul său, Nicolae, a întreprins în 1895 o expediție în Somalia, unde a efectuat ridicări topografice și a alcătuit colecții de elemente rare de floră și faună. Lucrări princ.: *Cinq mios au pays*

1 Profesor, Colegiul Tehnic „Dimitrie Ghika”, Comănești, județul Bacău.

2 Vezi Valentin Borda, *Călători și exploratori români*, București, Editura Sport-Turism, 1985

3 Vezi *** *Mic dicționar enciclopedic*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986

des somalis, O călătorie în Africa”(titlu, incorect, de fapt). Așa, în trecut și cu amărăciune, de observat că Enciclopedia Universală BRITANICA⁴ nici măcar nu-l menționează între Ghiculeștii prezentați (dar nu subiectivismul descurajant în alegerea titlurilor de către autori interesează aici).

Primele pagini ale lucrării cuprind un Index ce prezintă capitolele în moda vremii, cam în genul lui Jules Verne, cu subtitluri multe, semnificative și unele chiar plastice. Să menționăm, de pildă, Cap. VII, penultimul: „Valea râului Débilé. O panteră întreruptă în meditațiile ei. Rinoceri rămași stăpâni pe situație. Miere otrăvită. Valea Fafului. Sasabene. Un jurământ judiciar. Valea Iererului. Milmil. O demonstrație armată. Un *tamașo* al indigenilor. Trecerea Haudului. Vânătoare de lei... Aspectul mării. Adio Somalia. Reîntoarcerea. Să trăiască România”.

Între cuprins și conținutul propriu-zis al lucrării, o INTRODUCȚIUNE exprimă aproape o profesiune de credință: *...cu toată calitatea mea de doctor în drept și fost consilier de Curte, am avut totdeauna o deosebită și nemărginită admirație pentru natură și nenumăratele sale formații... Am știut să mânuiesc mai bine carabina decât pana... dar am crezut de datoria mea a satisface dorința... de a vedea publicată în limba română o relație detaliată a aventurilor noastre.*

Nu vom insista asupra acestor aventuri trăite în cursul expediției întreprinse în peninsula Somalia între 22 octombrie 1895 și 22 februarie 1895, dar se impun câteva considerații referitoare la desfășurarea expediției și la însemnatele ei rezultate științifice.

Ajungând pe țărmurile Somaliei, cei doi călători români, împreună cu o caravană formată din 57 băștinași somalezi, conduși de călăuza Nerlayo, însoțită de 72 cămile și alte animale de povară, pornesc din orașul Berbera la 22 octombrie 1895. După un popas la Leferung, continuă drumul spre sud-vest, ajungând în platoul Ogo și apoi în orașul Hargeisa. De aici, spre vest, prin zone puțin circulate, călătorii ajung în „țara bertirilor”, situată în regiunea Haror. Drumul urmează apoi de-a lungul văilor Jerer și Faf și ajunge în zona Munților Djigo, fiind primii europeni care îi explorează. Trecând prin pasul Durdur, caravana atinge fluviul Leoparzilor, la Senmoretu, unde este explorată o culme a munților Webi-Schebeli, denumită de Ghika *Culmea Lahovary*.

La 22 februarie 1896, după patru luni de călătorie, expediția se întoarce la Berbera, aducând numeroase trofee de vânătoare (gazele, lei, pantere,

4 Vezi *** Enciclopedia Universală BRITANICA, vol. VI, București, Editura Litera, 2010, pp. 298–299.

crocodili, rinoceri și o girafă). Cele mai multe trofee cinegetice au fost preparate de naturalistul englez Rowland Ward și au primit destinații diferite („...câte unul din fiecare specie și girafa le-am dăruit Muzeului, celelalte stau în în castelul de la Comănești...” – foarte puține au mai rămas, n.n.). Pe întreg parcursul expediției, Dimitrie și Nicolae Ghika au făcut, cu acribie și conștiinciozitate științifică, observații meteorologice, de trei ori pe zi (orele 7.00, 14.00 și 19.00) și ridicări topografice cu barometrul și busola (presiune atmosferică, vânt, nori).

Exotismul destinației geografice a acestei expediții este justificat și explicat în penultimul capitol (VIII), *Observații politice și istorice asupra Somalilor în contact cu alte popoare*, cuprinzând o bogăție de informații geografice, istorice, economice, social-politice, etnografice, dovedind o documentată cunoaștere a locurilor și oamenilor între care cei doi au trăit patru luni. Oferim un exemplu: „Somalii sunt un popor tânăr, a căruia nume nu era cunoscut în antichitate. Pe hărțile cele vechi țara lor figurează sub nume de Țeara Aromatelor, „regio aromatifera” din cauza tămâiei exportată de acolo și a numărului mare de alte plante aromatice ce cresc în acea țară”.

Lucrarea se încheie cu un extrem de prețios Cap. IX, cuprinzând „Anexe științifice” alcătuite de specialiști ai vremii, cu aprecieri deosebit de onorante pentru autori și țara lor.

Primul subcapitol „A) Lista plantelor recoltate de Prinții Dim. și Neculae Ghika-Comănești, în călătoria lor prin țara Somalilor” este alcătuit de doi botaniști germani de renume, G. Schweinfurth și G. Yolken, care au studiat cu multă aplecare și mare probitate științifică plantele recoltate de cei doi exploratori români („produsul de erborizații a Prinților Ghika”). Miezul subcapitolului îl reprezintă lista celor 52 specii de plante (16 necunoscute până atunci), listă alcătuită savant în limba latină, cu un titlu inaccesibil necunoscătorilor: „Collectio plantarum in hisce foliis discriptarum in praedio principis Demetrii Ghikae Comanestiano (Bistr. Bacău, Romania) asservatur”. În amintirea descoperitorilor lor, cei doi botaniști le-au onorat eforturile dând denumiri românești mai multor specii noi: *Sporobolus Ghikae* (o graminee), *Orotolaria Comanestiana* (o plantă leguminoasă), *Barleria Marghilomanae*, *Fagonia Lahovarii*, *Ipomaea Ghikae*, *Ocimum Stirbeyi*, *Staticae Maurocordatae*. În raportul întocmit, cei doi oameni de știință remarcă faptul că: „...prinții Ghika, cu toate numeroasele ocupații a călătoriei lor obositoare, au dat neîncetat prețiosul lor concurs

la explorația botanică a regiunii parcurse; nu putem termina aceste vreo câteva pagini, fără de a le exprima în numele științei o vie satisfacție pentru bunele servicii aduse botanicei”.

Rezultatele expediției Ghika-Comănești în peninsula Somalia nu interesează numai botanica, ci și cartografia. În subcapitolului „B) Observații adăugate la cartă”, profesorul-doctor Philipp Paulitschke, unul din cei mai de seamă cercetători ai Somaliei, care a ridicat o hartă pe baza măsurărilor efectuate de Dim. și N. Ghika-Comănești, o însoțește de un raport elogios la adresa celor doi exploratori, pe care–1 încheie astfel: „În conștiința împrejurării că sunt cei întâi Români cari au întreprins o călătorie științifică în Africa, șefii expediției erau conduși... de un entuziasm patriotic care i-a îndemnat a da nume a familiei Regale din România la patru puncte mai marcante nou descoperite sau explorate pentru prima dată... Punctul de trecătoare peste Webi Schebeli... descoperită de exploratorii Români (în alt loc: «care nu s-au sfiit să sacrifice bani și timp, pentru a realiza această frumoasă opera» – n.n.), ca cea mai bună trecătoare și ca atare întrebuințată acuma de indigeni, a fost denumit de mine, în onoarea prezenței Prinților Ghika pe malurile lui Webi Schebeli, «Vadul Ghika»”.

Lucrarea se încheie cu subcapitolul C) care cuprinde un „Diar meteorologic al expediției”, practic un tabel de observații științifice făcute cu conștiinciozitate, acuratețe și competență.

Dacă avem în vedere ținuta grafică deosebit de elegantă pentru acea vreme (coperta consistent cartonată, cu o fotografie atrăgătoare – un elefant în mediul său natural, titlu cu litere majuscule, în poziție oblică, încadrat de motive geometrice, hârtie velină groasă, grafie aerisită și odihnitoare ochiului, 46 de fotografii în spiritul timpului, exprimând mândrii cinegetice ori ineditul locurilor), aproape că putem vorbi de un produs bibliofil. Editura Socecu își respectă firma (în fond, abia dacă trecuseră 14 ani de la apariția, la aceeași editură, a ediției princeps Maiorescu a poeziilor eminesciene)!

Inițial, intenția noastră, determinată de profesia dm domeniul filologic, a fost aceea de a alcătui un text care să se refere mai ales la valoarea literară a lucrării. O primă lectură, făcută doar cu ochii curiozității, ne-a descoperit o deosebit și surprinzător de generoasă ofertă de valențe stilistice, care aproape că împing expresia literară spre autentica literatură de aventuri de călătorie. Cum însă ni s-a părut necesară prezentarea mai întâi a conținutului acestei cărți, de larg interes pentru specialiști și oferind

delicii de cunoscător iubitorilor unui asemenea gen de literatură, ne rezervăm intenția de a face referiri la aceste valențe stilistice ale textului într-o intervenție ulterioară, la o altă ediție a acestei manifestări.

Se cuvin recunoscătoare mulțumiri colegului și prietenului nostru, profesorul de geografie Marius Roșu, de la liceul comăneștean, care ne-a pus la dispoziție cartea (e unul dintre puținii posesori ai unui exemplar din ediția princeps!) și ne-a consiliat pentru afirmațiile de natura științifică.

De fapt, așezați în miezul adevărului, intenția noastră în alcătuirea acestei intervenții a fost aceea a unei pledoarii pro domo. Edili orașului nostru și-ar face un titlu de onoare din alocarea unei sume din bugetul local pentru reeditarea – în condiții grafice contemporane – unei cărți ce poate constitui motiv de mândrie pentru orice comăneștean iubitor de știință și literatură.